

Joan i Jacint Reventós

Dos infants i la guerra

Records de 1936-1939

L'AVENÇ

DOS INFANTS I LA GUERRA

LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

L'AVENÇ,

Joan i Jacint Reventós

DOS INFANTS I LA GUERRA

RECORDS DE 1936-1939

Edició i notes de Josep M. Muñoz

Epíleg de Jaime Gil de Biedma

L'AVENÇ
Barcelona

2022

L'edició original d'aquest llibre va ser publicada pel Club Editor l'any 1974.

Barcelona, gener de 2022

© del text, hereus de Joan Reventós i hereus de Jacint Reventós.

© de l'epíleg, Jaime Gil de Biedma 1984 i hereus de Jaime Gil de Biedma.

© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2022

Mallorca, 221, sobreàtic

08008 Barcelona

Telèfon: 93 245 79 21

www.lavenc.cat

www.ellsllibresdelavenc.cat

www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública

o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada

amb l'autorització dels seus titulars, amb l'excepció prevista per la llei.

Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics)

si necessiteu reproduir algun fragment d'aquesta obra

(www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Imatge de la coberta: Retallables de soldats de l'Exèrcit Popular. Fons d'arxiu de la Biblioteca del Pavelló de la República.

THEMA: DNC 3MPBGJ-ES-A 2ADC

ISBN: 978-84-18680-14-4

Dipòsit legal: B 1566-2022

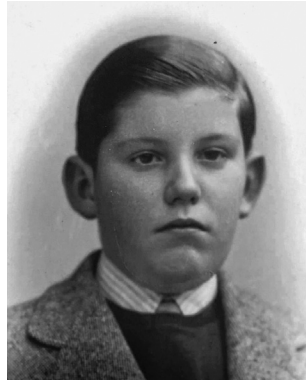
Imprès a Gràfiques 92

TAULA

Pròleg dels autors	13
Parla en Joan: Barcelona, juliol de 1936	19
Parla en Jacint: Alsàcia, juliol de 1936	25
Sant Pere dels Forcats, agost de 1936	27
Parla en Joan: Barcelona, agost de 1936	33
Parla en Jacint: Gènova i els primers temps d'Arenzano	41
Parla en Joan: Barcelona, curs 1936-37	51
Parla en Jacint: L'hivern a Arenzano (1936-1937)	59

Parla en Joan:	
Barcelona, primavera de 1937	69
Parla en Jacint:	
El pare es reuneix amb nosaltres	75
Parla en Joan:	
Barcelona, estiu de 1937	81
Parla en Jacint:	
El pare a l'Espanya «nacional» i a Roma	87
Rapallo, estiu de 1937	92
Parla en Joan:	
Barcelona, curs 1937-1938	97
Parla en Jacint:	
Gènova, hivern 1937-1938	107
Parla en Joan:	
Barcelona, hivern 1937-1938	113
Primavera de 1938	119
Parla en Jacint:	
A l'Espanya «nacional»	127
Parla en Joan:	
Barcelona, estiu de 1938	133
Parla en Jacint:	
Béjar, estiu de 1938	149

Parla en Joan:	
Barcelona, curs 1938-39	153
Parla en Jacint:	
Salamanca, hivern de 1938-1939	171
Nadal de 1938. Gener de 1939 a Sevilla	182
Parla en Joan:	
Barcelona, gener de 1939	187
Parla en Jacint:	
Els darrers temps a Salamanca	191
Parla en Joan:	
Barcelona 1939	199
Tiana 1939	204
Una nova escola	209
Parla en Jacint:	
La tornada	213
EPÍLEG per Jaime Gil de Biedma	219
NOTA SOBRE L'EDICIÓ	223
ÍNDEX ONOMÀSTIC	225
ÍNDEX TOPONÍMIC	229

Els cosins Joan Reventós Carner i Jacint Reventós Conti, en dues fotografies de quan eren infants, al temps de la guerra.

Als nostres fills
i als fills dels nostres amics
perquè tractin de comprendre.

PRÒLEG DELS AUTORS

Cosins germans, nascuts respectivament el 1927 i el 1928, pertanyem a la darrera generació que conserva un record viu dels tres anys de lluita fratricida. Les nostres famílies, com tantes altres de Catalunya, sorpreses pels esdeveniments, es dividiren: mentre la de l'un cregué que, a desgrat de tot, havia de seguir lleial al govern autònom, la de l'altre optà pel camp contrari, si bé —com fou el cas de tants— sense gaire convenciment. En un moment en què més que mai hauria calgut una nova Solidaritat Catalana, la tràgica confusió de les circumstàncies ho impedia.

Algú ha anomenat la nostra la «generació silenciosa». Diguem només que el nostre silenci fou imposat. ¿Què podríem dir? I sobretot ¿com hauríem pogut dir-ho? Havíem vist la tragèdia tèrbola i grandiosa, incoherent i brutal, amb ulls d'infant; no n'havíem pogut entendre res o quasi res. ¿Què n'hauríem pogut entendre, criatures de vuit o nou anys com érem en el moment de produir-se el cataclisme?

Ja arribats als primers anys de la postguerra, una sola cosa era clara; ens ho recordava a cada pas aquella frase tan sovint sentida als grans amb deix melangiós: abans de la guerra... Sí: hi havia hagut uns temps, dels quals nosaltres a penes si guardàvem una memòria boirosa, en què els

ciudadans convivia i no mancava a ningú aquell *panem nostrum quotidianum* que se'ns havia ensenyat de demanar al Pare celestial.

A les pàgines que llegireu hem tractat de fixar els nostres records del període de la Guerra Civil i del que el seguí immediatament. Són, naturalment, «records de criatura», però que han marcat les nostres vides; aquestes vides nostres i de tots els de la nostra generació, que, malgrat que, en les seves quatre cinquenes parts, s'hagin desplegat després de la guerra, en duen i en duran per sempre l'empremta indeleble.

Són els records, com anireu veient, de dos cosins germans de la mateixa edat —amb uns pocs mesos de diferència—, fills de dos germans molt units i criats en unes famílies d'un to social idèntic, evidentment burgès; d'aquella burgesia liberal que ho era, no sols per la professió —professions liberals—, sinó pel pensament i encara més pel temperament. D'una educació, així mateix, semblant i marcats tots dos per la forta personalitat dels pares respectius: Jacint Reventós, metge, patriarca de la tisiologia catalana, amic de Cambó (pel partit del qual, la Lliga, havia estat regidor a l'Ajuntament de Barcelona), i Manuel Reventós, advocat i economista, membre d'Acció Catalana i director general de Comerç en el primer govern de la segona República.

La reacció dels nostres pares en el primer moment, quan arribà a Barcelona la notícia de la revolta de l'exèrcit d'Àfrica, havia estat idèntica: estupor i condemna. L'editorial de *La Veu de Catalunya*, òrgan de la Lliga, del diumenge 19 de juliol de 1936 reflectia aquests sentiments, compartits aleshores per molts catalans. Fou, després de vençuda la insurrecció a Barcelona per les forces d'ordre públic del govern autònom quan es produí aquell desbordament inesperat que havia de capgirar als ulls de molts

ciudadans el sentit dels esdeveniments: entre altres, la gent de la Lliga fou perseguida pels «incontrolats» —en alguns casos a mort— sense que es fes res, durant molts mesos, per posar aquests a ratlla.

No és pas que nosaltres, criatures com érem, ens adonéssim d'això que acabem d'escriure. És ara, lligant caps i veient-ho amb «ulls de gran» i amb la perspectiva que els anys han anat donant a aquells esdeveniments, que ho comencem a comprendre. No ens pertoca d'escatir a qui escau la responsabilitat de no haver sabut impedir durant tants mesos l'inconcebible desbordament; no ha arribat tampoc l'hora de plantejar l'enigma de qui ho atià, que hauria de cercar-se a la claror del clàssic *cui prodest?* Ara i aquí, i sobretot a nosaltres, només ens pertoca de recordar-ho perquè es compregui com dos germans tan units com eren els nostres pares, i tan semblants en idees i temperaments, es trobessin al capdavall, sense acabar de saber com ni de quina manera, enfrontats en una guerra civil. Fou el cas de molts; aquesta havia d'esdevenir en veritat fratricida en tot el rigor de la paraula.

Aquestes memòries que avui ens hem decidit a escriure revivint aquells anys no són pas tanmateix —no ho podien ser de cap manera— unes memòries clàssiques, d'aquelles que evoquen fets importants, «històrics», transcendents. En la memòria de l'infant resten més aviat fixats els fets domèstics, quotidians, mentre els grans fets que s'esdevenen fora de casa els llisquen sobre la pell sense deixar-hi senyal, incapacitats com estan per comprendre'ls.

Ha estat el nostre desig garantir per damunt de tot en aquests records de *Dos infants i la guerra* la seva autenticitat. Ens hem esforçat a ser estrictament fidels als records que guardem d'aquella època, a traslladar-los al paper amb tota veracitat, fins i tot amb tota innocència. Sovint, en

efecte, semblaran innocents, puerils; i podien ser d'altra manera sense desfigurar-los? Ningú no en podrà treure cap conseqüència generalitzadora, cap dada per a la «gran història». Ens limitem a donar fe, com dos notaris de calça curta, que aquests que aquí hem escrit són els nostres records d'aquells anys; no pretenem més que aportar aquest testimoni infantil, amb totes les limitacions que comporta, prou conscients que serà un document ben insignificant en el dossier imponent de la darrera guerra civil a Catalunya que algun dia caldrà escriure.

Una guerra no és pas el mateix per als grans o per als petits; els infants, com no sigui per circumstàncies extraordinàries, difícilment són protagonistes d'episodis significatius encara que la convulsió sigui tan general i tan profunda com ho fou aleshores. Cal tenir-ho en compte, ja que d'altra manera resultaria incompreensible i fins potser irritant, el to «distant» que pren de vegades el nostre relat. Com cal tenir també en compte que en els medis benestants resulten notablement alleugerides aquelles penalitats inherents als grans trasbalsos, com és ara la fam; hauria estat de part nostra una imperdonable hipocresia si haguéssim volgut fer creure que en vam passar tanta com la immensa majoria dels barcelonins. Repetim-ho: ens hem volgut cenyir estrictament a donar testimoni de la veritat tal com la recordem.

D'altra banda és evident —i no volem entrar a analitzar-ne les causes— que la darrera guerra civil no és encara, ni de lluny, un fet històric assimilat per la col·lectivitat. Les ferides de la guerra, sobretot per a les generacions més grans que la nostra, segueixen essent molt vives; només el temps podrà pellar-les. El paral·lelisme dels nostres records, que hem volgut que fossin igualment neutres i desapassionats, podrà despertar recels i fins i tot induir alguns malpensats a atribuir-nos la massa còmoda actitud del qui se situa

au-dessus de la mêlée o la intenció de minimitzar allò que els esdeveniments van tenir de tràgic. És per això que volem assenyalar, ja des d'aquest pròleg, el respecte que ens mereixen personalment els qui hi participaren de bona fe —no importa en quin bàndol— i l'admiració que ens inspiren els qui se sacrificaren en defensa d'uns ideals.

L'extraordinària complexitat de la Guerra Civil, sobretot a Catalunya, fa que gairebé mai, en cap cas, no es puguin treure conseqüències generals d'un testimoni particular. Els aspectes singulars que concorren en la nostra doble experiència tenen la limitació d'allò que són: uns simples records de criatura.

Si aquests records infantils, fugissers o borrosos, mancats d'una cronologia precisa, tinguessin prou força d'evocació, tal vegada podrien servir al lector per ajudar-lo a comprendre aquella complexitat desconcertant que per ara ha condemnat al fracàs totes les temptatives de donar, d'aquell període, una visió històrica coherent i objectiva. Gairebé diríem que aquella tragèdia és una cosa distinta per a cada un dels qui la visqueren. Caldria, al cap de tants anys, que tots ens esforcéssim a superar-ne les passions i assimilar-la a un fet «històric»; nosaltres ens donaríem per ben satisfets si amb aquests records d'infància hi poguéssim contribuir en alguna manera.

Mancats de tot altre mitjà de contribuir a aquests fins, aquest ens ha semblat modest però adient. És també amb aquesta esperança que dediquem aquest llibre de records puerils als nostres fills i als fills dels nostres amics, segurs que ells, que ja no poden tenir cap idea personal, cap vivència, d'allò que van ser aquells anys, són els qui assoliran superar-ho. A nosaltres, tot desitjant-ho de tot cor, encara no ens és fàcil.

«Las memorias infantiles de la guerra de
Joan y Jacint Reventós son las más sostenidas,
minuciosas y completas que me ha sido dado conocer.»

Jaime Gil de Biedma

Joan i Jacint Reventós són fills de dos germans molt avinguts i que comparteixen els ideals del catalanisme catòlic i liberal propis d'una família de professionals liberals benestants. L'esclat de la Guerra Civil espanyola els acaba col·locant, però, en bàndols enfrontats. Com diuen ells mateixos, «mentre la família de l'un cregué que, a desgrat de tot, havia de seguir lleial al govern autònom, la de l'altre optà pel camp contrari, si bé —com fou el cas de tants— sense gaire convenciment». Els Reventós Carner es quedaran a Barcelona, a la seva torre de la part alta de la ciutat. Els Reventós Conti marxaran a Itàlia i, posteriorment, a l'Espanya «nacional». El tòpic de la guerra fratricida serà per a ells encara més cruel. Quan es retrobin de nou a Barcelona, el gener del 1939, el seu món d'abans s'haurà enfonsat per sempre. Quaranta anys més tard, just abans de la mort de Franco, els dos cosins expliquen com van viure les infàncies respectives en aquestes circumstàncies tan difícils. Són records del període de la Guerra Civil, «records de criatura» d'un esdeveniment que va marcar, amb una empremta indeleble, les seves vides i les de tots els de la seva generació.

THEMA DNC 3MPBGJ-ES-A
ISBN 978-84-18680-14-4

L'AVENÇ Memòries